

Tutkijoiden järjestämät kymmenen viikoittaista istuntoa eivät johtaneet välittömiin parannuksiin. Hoitovastuussa olevat osapuolet kuitenkin oppivat kyseenalaistamaan toimintatapaansa ja ennen kaikkea ottamaan aikaisempaa paremmin huomioon potilaan ja omaisten näkökulman.

Varsinainen läpimurto tapahtui kuudennessa istunnossa. Potilaan aseman parantamiseksi esitettiin, että kysymys hoitovastuusta nostetaan pöydälle vastaisuudessa aina, kun pidempikestoinen hoitosuhde alkaa. Aikaisempien keskustelujen pohjalta päädyttiin vielä siihen suositukseen, ettei niin sanotun hoitovastuusopimuksen solmiminen saa vaatia raskasta byrokratiata, koska kaikki ylimääräinen paperityö on ristiriidassa rajallisten resurssien ja siten myös potilaan etujen kanssa. Puhelinneuvottelu tai vastaava saisi riittää hoitovastuusta sovittaessa.

Miten kokeilu lopulta onnistui ja jäikö se pysyväksi käytännöksi? Valitettavasti Engeströmin kertomus ei ulotu nykyhetkeen saakka. Se kuitenkin selviää, että hoitosopimusmenettelyn käyttöönotto osoittautui kaikkea muuta kuin helposti ja nopeasti omaksuttavaksi uudistukseksi, mikä ei liene yllättävää. Tuoreemmasta keskustelusta päätellen työ terveydenhuollon prosessien tehostamiseksi jatkuu edelleen ja herättää suuria tunteita varmasti tulevaisuudessakin.

Joka tapauksessa edellinen esimerkki valaisee hyvin työelämän kehittämisen moninaista problematiikkaa. ”Ekspanssiivisessa oppimisessa organisaatio ei ainoastaan erittele ja arvioi uudelleen toimintansa pohjana olevia arvoja ja normeja – se myös rakentaa itselleen uuden toimintamallin ja ottaa sen käyttöön. Organisaatio kirjaimellisesti oppii jotakin, mitä vielä ei ole.” Lienee turha lisätä, että tässä merkityk-

sessä uuden oppiminen on helpommin sanottu kuin tehty.

Vaikka teos ”Ekspanssiivinen oppiminen ja yhteiskehittäminen työssä” sisältää mielenkiintoisia tapaustutkimuksia ja on varmasti hyvä johdatus engeströmiläisyyteen, se herättäne useimmissa lukijoissa ristiriitaisia tunteita. Laboratoriossaan Engeström kannustaa tutkimuskohteitaan moniarvoiseen ja demokraattiseen dialogiin ja silti ei itse peitele dogmaattista suhdettaan tiettyihin psykologian klassikkoihin.

Yhtä teoreettista lähestymistapaa ylitse muiden arvostava koulukunta tuntuu ajatuksena yksinkertaisesti vanhanaikaiselta ja rajoittuneelta. Engeströmin soveltamana toimintateoreettinen paradigma toimii epäilemättä hyvin, mutta mahtaisiko hieman moniarvoisempi, eri teoriaperinteitä syntesoiva lähestymistapa kuitenkin olla pekkara pahempi?

Sosiaalista vai vain talouspolitiikkaa?

JOUKO KARJALAINEN

Kirjan nimi ”Sosiaalinen politiikka” herättää tietysti kysymyksiä. Halutaanko vain pyörittellä sanaleikkiä vai onko kyseessä suorastaan nykypolitiikan haastaminen, johon liittyy vaatimus sosiaalisemmasta politiikasta? Jälkimmäisen sävyn kirjasta voi hyvinkin löytää, mutta se on tekijöidensä mukaan ennen kaikkea sosiaalipolitiikan oppikirja. Kirjan nimi on kuitenkin oiva esimerkki sosiaalisen-sanan

monista merkityksistä, joita johdantoluvussa hiukan avataan.

Tosin kirjan nimi voisi olla ”Taloussosiaalinen politiikka”, sillä niin vahva on taloudellisten imperatiivien paino. Vika ei välttämättä ole kirjoittajien, vaan syyt niin vahvaan talouspaineeseen löytyvät toki ympäröivästä yhteiskunnasta ja talouden (yli)korostuneesta asemasta yhteiskuntapolitiikassa päätöksenteossa.

Tuula Helne & Raija Julkunen & Jouko Kajanoja & Sini Laitinen-Kuikka & Tiina Silvasti & Jussi Simpura
Sosiaalinen politiikka
Helsinki: WSOY, 2003

Kirja on syntynyt luentosarjan tiimoilta, mikä ei välttämättä ole hyvä lähtökohta kirjan tekemi-

selle. Monesti sellaisista hankkeista syntyy artikkelien kooste, löyhästi yhdistelemällä koottu kirjallinen tuote. Kokoelman, yhteen kootun ja järjestetyn kirjoitusjoukon tekeminenkin on sellaisille hankkeille usein liian kova tavoite. ”Sosiaalinen politiikka” on kuitenkin ilahduttava poikkeus. Sitä on jaksettu toimittaa ja työstää riittävän kauan, jotta kokonaisuus on selkeä ja hyvin jäsenneily. Tuula Helnen kirjoittamat kokoavat johdanto- ja yhteenvetoluvut sitovat kokonaisuuden. Tiukan toimitustyön tuloksena keskeiset käsitteet on esitelty erillisissä laatikoissaan pitkin kirjaa ja lähdeviitteiden tekemiseenkin opinnäyte- ja muiden tieteellisten kirjoitusten tekijät saavat opastusta suorastaan kädestä pitäen. Myös hakemistoihin on jaksettu kiinnittää huomiota, missä näkynee ison oppikirjakustantajan voimavarojen suuruus pienempiin verrattuna. Kyseessä on siis oikein hyvin oppikirjaksi sopiva teos.

Kokonaisuus sosiaalipoliitikasta on kuitenkin ankara, jopa mahdollon vaatimus, ellei sitten tyydytä tietosanakirjamaiseen miniartikkelien koosteeseen. Aiheellisesti esimerkiksi alkoholi- ja muun huumepoliitikan toimijat voivat ihmetellä, miksi näille vahvasti (päivän)poliittisille kysymyksille ei löytynyt tilaa. Aivan samoin voisi kysellä terveystai vaikkapa asuntopoliitikan perään. Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestelmän analyysi muuttuvien rakenteiden oloissa olisi ollut perusteltua oppikirjassa, joka jo nyt on useimpien yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen kurssivaatimuksissa, joissakin jo perusopinnoissa. Nyt järjestelmän rakenne täytyisi osata hahmottaa aivan toisin fokuoitu-neiden artikkelien läpi. ”Uuden”

ja ”vanhan” hahmottaminen voisi olla helpompaa järjestelmän rakennetta vasten.

Ainoa iso ja periaatteellinen asia, jota henkilökohtaisesti jän kaipaamaan, on sosiaalisten perusoikeuksien näkökulma muuton niin vahvasti talouden reunaehtoien ja puhunnan kehystämässä kirjassa. Ihmis- ja perusoikeuskysymykset nousevat toki esiin erillisten kysymysten, kuten naisten ja tyttöjen oikeuksien, pohdintana. Onkohan kyseessä ollut tietoinen valinta vai tässä tapauksessa yksi kirjan taustan, ts. luentosarjan kokoaamisen logiikan, tuottama enemmän tai vähemmän tarkoittaman seuraus?

Jussi Simpura muistuttaa, että juuri laajan sosiaaliturvan, siis sosiaalisten perusoikeuksien, ansiosta useimmat laman koettelemat suomalaiset selvisivät suhteellisen hyvin 1990-luvun alun kovista ajoista. Simpuran artikkelin lopussa nostetaankin kysymys sosiaalipoliitikan taloutta sopivalla tavalla kuvaavista adjektiiveista. Olisin kaivannut, hänen omia sanojaan lainatakse- ni, muun muassa kannustavuuden ja tehokkuuden lisäksi pohdintaa oikeudenmukaisesta, tasa-arvoisesta ja solidaarisesta sosiaalipoliitikasta. Sellaisilla asioilla ei ainakaan voi sivuuttaa politiikkaa, kuten talouden reunaehtoien rajaamassa keskustelussa liian usein tahtoo käydä. Tämän ovat kirjan tekijät kyenneet oikein hyvin pitämään mielessä.

Tämän päivän sosiaalipoliitikkaa ja etenkin sen tulevaisuutta ei voi ymmärtää saati tehdä ilman Euroopan unionin ohjausvaikutusta. Sini Laitinen-Kuikka analysoi EU:n Lissabonin strategiaa ja Tiina Silvasti alue- ja rakennepoliitikkaa. Kumpi-

kaan kirjoittajista ei näe EU:n tarjoamaa tulevaisuutta lupauksia herättävänä. Kuten Laitinen-Kuikka toteaa, näyttää siltä, että talouspolitiikka ei vain kehystä sosiaalipoliitikkaa vaan määrittää myös sen tavoitteet. Sosiaalipoliitikan Lissabonin-strategian väliarviointia valmistelleen Wim Kokin työryhmän tuoreessa raportissa (2004) (http://europa.eu.int/growthandjobs/index_en.htm) näkökulma sosiaalipoliitikkaan on kaventunut entisestään. Vain kasvun ja työllisyyden uskotaan tarjoavan uudenlaisen näköalan Euroopan sosiaaliseen malliin.

Kirja on vahvasti kiinni ajan-kohtaisessa keskustelussa ja, kuten tekijät huomauttavat, kyse on nimenomaan keskustelu- puheenvuoroista, ei kiveen hakatuista yhteiskuntatieteiden uusimmista saavutuksista. Kirjaa on siis syytä lukea paitsi perusteellisena ja harkiten työstettynä sosiaalipoliitikan oppikirjana myös viime kädessä osana alati muuttuvaa ja uusia fokuointeja hakevaa aikalaishuuhutusta. Relativismiin kirjassa ei juuri sorruta. Pohdinnan ja keskustelunalaisten asioiden rinnalla muistetaan kuljettaa lukijaa käsitteiden ja tulkintakehysten läpi tavalla, joka antaa myös kuvan sosiaalipoliitikan kokonaisuudesta.

Talouden ja sosiaalisen välisen jännite on kirjan kantavin teema. Niinpä esimerkiksi kestävän kehityksen teema ei toimi läpikäyvänä teoksessa, vaikka alussa luvataan ottaa käsite vakavasti. Luonnollisestikaan kyse ei ole pelkästään kirjoittajien huolimattomuudesta alussa luvattuja näkökulmia kohtaan. Kestävän kehityksen käsite on hankala ja epämääräinen, kuten Silvasti artikkelissaan toteaa. Se

on mahdollista tehdä jotenkin ymmärrettäväksi suhteessa luontoon ja sellaisissa ympäristöissä, joissa kehitys ei näytä toimineen sosiaalisesti kovin kestävien periaatteiden mukaisesti.

Samaan pohdintaan liittyy Silvastin epäily siitä, että syrjäseuduille oletetaan syntyvän ”ihmisten suojelualueita”, alueita, joilla eletään marginaalissa ja pienissä ympyröissä, väljästi ja kaukana. Hän kysyy, ”onko tavoitteena siirtää vanhukset, vammaiset, väsyneet ja muut myöhäismodernin urbaanissa nilkuttavat maalle, pois tuottavien ja menestyvien silmistä ja mielestä”. Tässä mielessä olisi ollut kiinnostavaa tarkastella kestävä kehityksen teemaa ekologisten, taloudellisten ja sosiaalisten sekä kulttuuristen ulottuvuuksien kannalta osana kaupunkipolitiikkaa. Pahimmillaanhan eräät Mari Vaattovaaran ja Matti Kortteisen erittelemät kaupunkipolitiikan vaihtoehdot tuottavat ekologisesti ja taloudellisestikin kestävämpiä tuloksia pääkaupungin ympäristön muuttuessa hiljalleen aitoamerikkalaiseen tapaan autokaupunkien rypäiksi.

Jouko Kajanoja käyttää johdonmukaisesti hyvinvointivaltion käsitettä niin muodikkaan ja samalla (monesti tarkoituksellisesti) epäselvän ”hyvinvointiyhteiskunnan” sijaan. Eron tekeminen on mielestäni tärkeää. Sosiaalisen pääoman käsite on hänelle yritys talouden ja sosiaali-

sen yhdistämiseen. Emme voi vielä vastata siihen, onko sittenkin kysymys muotikäsitteestä, joka elää tietyin keskusteluvaiheen ajan mahdollisesti korvautuen jollain muulla. Yleisöksi, jolle käsitettä erityisesti tarjotaan, on helppo kuvitella taloustieteilijöitä ja miksei joka paikassa viisastelevia ekonomistejakin. Kyse kuitenkin lienee muustakin kuin käsitteestä, jolla hyväosaiset onnittelevat itseään. Itse on oikein vieläkö löydä käsitteen pihviä.

Raija Julkusen tehtävänä teoksessa on kolme isoa kokonaisuutta: sukupuoli, sukupolvet ja työelämä. Pohjoismaiden hyvinvointivaltio on hänen mukaansa monessa suhteessa ollut sukupuolten tasa-arvoa edistävä instituutio. Yhteiskuntapolitiikka ei ole kuitenkaan kyennyt poistamaan sukupuolten epätasa-arvoa työelämässä. Sillä on luonnollisesti suorat seurauksensa ansiosidonnaisen sosiaaliturvan tasoon. Sukupuolten tasa-arvoon tähtäävä politiikka näyttäisi Julkusen mukaan ritualisoituneen, ja toisaalta sosiaaliturvan sukupuolisopimusta toteutetaan tavalla, joka viittaa toteuttajien uskovan niin tulevaisuuden eläkekuin muunkin sosiaaliturvapolitiikan olevan hallinnassa. Näiltä osin sosiaalipolitiikka tehdään pääosin kuten ennenkin, vanhaa sosiaalisen politiikan perustaa kuohimatta, jos hiukan oikaisuten tulkitsen Julkusen päätelmiä.

Sen sijaan työelämässä on menossa täysi hulabaloo, jonka seuraavia vaiheita voi vain arvailla. Globalisaation, kilpailukyyn, tehostamisen ja ties minkä nimissä on hänen mukaansa palattu aikaan, jota elettiin viimeksi suunnilleen noin 1900-luvun alussa. Työelämän uusille ilmiöille ei ole löydetty vielä edes käsitteitä.

Kirja päättyy luonnollisesti tulevaisuuden pohdintaan. Haave globaalista universalismista törmää viime kädessä riskeiltä suojautuvaan länsimaiseen ihmiseen. Lyhyellä aikavälillä on vaikea uskoa uuden globaalin solidaarisuuden tuottavan vakavasti otettavaa vastavoimaa globaalin ryöstötalouden voittokululle, niin toivottavaa kuin se myös ”Sosiaalinen politiikka” -kirjan kirjoittajien mielestä olisikin. Keskiluokka on taas kerran temppeleinharjalla, sillä sen luoma (omaisuuden) turva on sittenkin liian ohut kestääkseen merkittäviä riskejä tai kriisejä ja kuitenkin sen verran iso, että keskiluokalla on aidosti jotain menetettävää. Syrjäyttävillä mekanismeilla vaikkapa asuinalueiden tasolla, puhumattakaan globaaleista ympäristöistä on sen vuoksi kasvupohjaa juuri keskiluokan piirissä. Olisikohan pika-puoliin tilausta oppikirjalle, jonka nimenä olisi ”Epäsosiaalinen politiikka”?